

АГРАРЕН УНИВЕРСИТЕТ ПЛОВДИВ	
Вх. № 710ф6	дело № 107
Получено на 21.07.2026	

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен **“доктор”** по: област на висше образование 3.0 Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, научната специалност „Икономика и управление (селско стопанство)“

Автор на дисертационния труд: Христо Вангелов Костов, докторант в редовна форма на обучение, към катедра „Икономика“ при Аграрен университет, гр. Пловдив

Тема на дисертационния труд: Ролята на банковото кредитиране за устойчивото развитие на селското стопанство

Рецензент: доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов, катедра „Счетоводна отчетност“, област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление: 3.8 Икономика; научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“, определена за член на научното жури със заповед № РД-16-737/08.06.2026 год. от Ректора на АУ.

1. Кратко представяне на кандидата.

Христо Вангелов Костов притежава последователно изградена икономическа подготовка и значителен практически опит, пряко свързан с тематиката на дисертационния труд. Завършил е Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - Свищов, където придобива образователно-квалификационна степен „бакалавър“ по „Икономика на индустрията“ и образователно-квалификационна степен „магистър“ по „Индустриален мениджмънт“. Допълнително придобива професионална квалификация „учител по икономика“ във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“.

Професионалното му развитие в периода 2004-2022 г. преминава през различни равнища на банковата практика - обслужване на граждани, кредитиране на физически лица, координиране на продажби, обслужване на малък бизнес и управление на отношения с корпоративни клиенти. Заеманите позиции в „Сосиете Женерал Експресбанк“ АД, „Банка Пиреос България“ АД и „Банка ДСК“ АД включват подготовка и оценка на кредитни предложения, договаряне на финансови условия и финализиране на кредитни сделки. От 2022 г. работи като учител по икономически дисциплини. Тази съчетана банкова и педагогическа компетентност е съществена предпоставка за осмисляне на изследвания проблем както от гледна точка на финансовия посредник, така и от позицията на икономическата теория и практиката на аграрния сектор.

Представеният дисертационен труд е резултат от самостоятелна изследователска работа, при която личният професионален опит на докторанта е превърнат в основа за научно обоснован анализ. Тематичният избор е логичен и

показва способност за формулиране и решаване на значим икономически проблем с ясно изразена практическа насоченост.

2. Актуалност на проблема.

Темата за ролята на банковото кредитиране в устойчивото развитие на селското стопанство е безспорно актуална. Аграрният сектор е едновременно стратегически за продоволствената сигурност и особено уязвим спрямо климатични, ценови, пазарни и биологични рискове. Преминването към ресурсно ефективно, технологично обновено и екологосъобразно земеделие изисква значителни и дългосрочни финансови ресурси, а банковият кредит остава един от основните канали за тяхното осигуряване.

Научната значимост на проблема произтича от необходимостта кредитът да бъде разглеждан не само като източник на ликвидност и инвестиционен ресурс, а и като инструмент, който може да подпомага или да възпрепятства постигането на икономически, социални и екологични резултати. Особено ценен е стремежът на автора да провери дали нарастването на кредитната активност се преобразува автоматично в балансирана устойчивост, или ефектът е нееднороден и зависим от институционалната среда. По този начин дисертацията се вписва в съвременната дискусия за устойчивото банкиране, зеленото финансиране и адаптирането на финансовите продукти към спецификата на земеделските стопанства.

Актуалността се подсилва и от избрания национален контекст. В българската научна литература са сравнително ограничени интегрираните емпирични изследвания, които съпоставят динамиката на аграрното кредитиране с измерими икономически, социални и екологични индикатори. Разработката отговаря на тази потребност и има потенциал да подпомогне решенията на банки, земеделски производители и публични институции.

3. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване.

Обект на изследването е процесът на банково кредитиране и неговото проявление в селскостопанския сектор на България, а предмет - ролята на банковия кредит като фактор за устойчивото развитие, оценена чрез въздействието върху икономическите, социалните и екологичните измерения на устойчивостта. Основната цел е формулирана ясно: да се изследва и оцени ролята на банковия кредит за устойчивото развитие на селското стопанство чрез анализ на механизмите на кредитиране, тяхното въздействие върху аграрния сектор и възможностите за интегриране на принципите на устойчивост в кредитната политика.

За реализиране на целта са поставени седем взаимосвързани задачи: теоретично изясняване на кредита и устойчивото развитие; разкриване на спецификата на селското стопанство като обект на кредитиране; анализ на динамиката и структурата на аграрните кредити; емпирична оценка на влиянието върху ключови индикатори; структурен анализ на заетостта; и формулиране на препоръки. Логиката между целта, задачите и структурата на труда е последователна.

Изследователската теза е, че банковият кредит е ключов, но не самодостатъчен инструмент за устойчивото развитие на селското стопанство, като въздействието му е многоизмерно и нееднородно. Тезата е конкретизирана чрез четири хипотези: положително влияние върху инвестициите в дълготрайни материални активи; влияние върху заетостта; влияние върху екологичното натоварване, измерено чрез животински и растителни отпадъци; и положително влияние върху средната работна заплата.

Методологичният инструментариум е адекватен на поставените цели и включва теоретичен анализ и синтез, сравнителен, описателен и структурен анализ, изчисляване на Agricultural Orientation Index, корелационен анализ на Пиърсън и четири еднофакторни OLS регресионни модела. Информационната база е изградена върху официални данни на БНБ, НСИ, Евростат и FAO. Основният период за проверка на хипотезите е 2009-2023 г. с 15-годишни наблюдения, а за международната съпоставка и предварителния анализ е използван периодът 2000-2022 г.

Положителна оценка заслужава приложената диагностика на моделите чрез тестовете на Durbin-Watson и Breusch-Godfrey за автокорелация, разширения тест на Дики-Фулър за стационарност и преоценка върху първи разлики. Авторът коректно отчита риска от привидни регресии при възходящи времеви редове и ограничава причинните интерпретации. Тази методологична предпазливост повишава надеждността на изводите.

4. Онагледеност и представяне на получените резултати.

Дисертационният труд е с общ обем 215 страници и е структуриран в увод, три глави, заключение и списък с използвана литература. Изследването е онагледено с 33 таблици и 19 фигури. Те не изпълняват само илюстративна функция, а систематизират теоретични постановки, методологични решения и емпирични резултати.

Особено полезни са йерархичната структура на аграрната устойчивост, сравнението на международните индикаторни системи, концептуалният модел на връзката между кредита и устойчивото развитие и схемата на методологичния дизайн. В емпиричната глава динамиката и структурата на кредитите са представени по размер и вид, а регресионните модели са обобщени чрез съпоставими показатели за корелация, детерминация, значимост и диагностични тестове. Таблицата за верифициране на хипотезите и матрицата на препоръките създават ясна връзка между резултатите и предложените управленски решения.

Изложението е логично и проследимо. Получените резултати са интерпретирани икономически, а не са сведени до механично представяне на статистически коефициенти. Авторът прави разграничение между статистическа асоциация и причинност и показва познаване на ограниченията на времевите редове. В техническо отношение са налице отделни несъответствия в номерацията на таблиците и някои редакционни пропуски, които не засягат съдържателните качества на труда, но следва да бъдат отстранени при неговото окончателно оформяне.

5. Обсъждане на резултатите и използвана литература.

Емпиричният анализ разкрива диференцирано въздействие на банковото кредитиране. По отношение на икономическото измерение е установена положителна и статистически значима зависимост между кредитите и инвестициите в дълготрайни материални активи ($R^2 = 0,628$; $p = 0,0004$). Резултатът подкрепя разбирането за кредита като фактор за модернизация и капиталово обновление, но същевременно показва, че инвестиционната активност се определя и от субсидии, собствени средства и пазарната конюнктура.

В социалното измерение резултатите са двупосочни. Не се установява статистически значимо влияние върху броя на наетите лица ($R^2 = 0,063$; $p = 0,367$), което се обяснява с капиталointензификацията, демографските процеси и заместването на нискоквалифициран труд. Същевременно е установена силна положителна връзка със средната работна заплата. Важна е направената от автора уговорка, че високата обяснителна сила в нива е повлияна от общ времеви тренд, инфлация и нормативно нарастване на минималната работна заплата. Проверката на първи разлики запазва значимостта на зависимостта, но в значително по-умерена форма.

В екологичното измерение не се доказва статистически значима зависимост между кредитирането и генерираните животински и растителни отпадъци ($R^2 = 0,080$; $p = 0,307$). Този резултат е интерпретиран балансирано: кредитът сам по себе си нито гарантира подобряване, нито предизвиква системно влошаване на екологичните показатели. Необходима е целева ориентация на банковите продукти към екологосъобразни технологии и измерими устойчиви резултати.

Съществен резултат е установената асиметрия между трите измерения на устойчивостта. Банковият кредит има най-ясно проявление в инвестиционната активност и доходите, но ограничен пряк ефект върху заетостта и екологичното натоварване. Този извод е теоретично и практически значим, защото отхвърля опростеното разбиране, че увеличаването на финансовия ресурс автоматично води до балансирана устойчивост.

Използваната литература обхваща 142 източника - класически трудове по теория на кредита, български и чуждестранни изследвания в областта на аграрното финансиране и устойчивостта, нормативни актове, доклади и статистически източници. Литературният обзор демонстрира широка информираност и осигурява необходимата теоретична основа.

6. Приноси на дисертационния труд.

Приносите са логично свързани с целта, изследователската теза и емпиричните резултати. Приемам ги като реални и доказани в рамките на предметния и информационния обхват на изследването.

Научни приноси

- Систематизирани и доразвити са теоретичните постановки за банковия кредит, като е предложена авторова дефиниция, съчетаваща принципите на

възвръщаемост, срочност, възмездност и доверие с преразпределителната функция и ориентацията към устойчиво икономическо развитие.

- Разработена е интегрирана концептуална и аналитична рамка за оценка на ролята на банковото кредитиране, която обединява икономическото, социалното и екологичното измерение на аграрната устойчивост.

- Предложена и операционализирана е система от показатели, съчетаваща кредитна активност, Agricultural Orientation Index, инвестиции в дълготрайни активи, заетост, доходи, образователна и възрастова структура и екологично натоварване.

- Емпирично е установен асиметричният характер на въздействието на банковия кредит: значима връзка с инвестиционната активност и трудовите доходи и липса на статистически значима пряка връзка със заетостта и отпадъците. Изводът е проверен чрез диагностични тестове и регресии върху първи разлики.

- Разкрита е връзката между кредитната активност и качествените характеристики на човешкия капитал - повишаване на образователното равнище при едновременно застаряване и намаляване на дела на младите заети, което допълва оценката на социалната устойчивост.

Научно-приложни приноси

- Създаден е практически приложим подход за анализ на аграрното кредитиране, който може да се използва от банки, публични институции и изследователи при оценка на финансовата подкрепа спрямо икономическия принос на сектора.

- Формулирана е обоснована система от препоръки към банковите институции за специализирани инвестиционни продукти, сезонно адаптирани погасителни планове, усъвършенствани скорингови модели и интегриране на екологични и социални критерии в кредитната оценка.

- Предложени са практически насоки към земеделските производители за насочване на кредитния ресурс към дългосрочни инвестиции, комбиниране с публично финансиране, повишаване на финансовата грамотност и привличане на млади кадри.

- Разработена е матрица на препоръките към държавните органи и регулаторите, включваща разширяване на гаранционните механизми, обвързване на кредитната подкрепа с екологични стандарти и изграждане на национална система от индикатори за устойчивост.

7. Критични бележки и въпроси.

Критичните бележки не намаляват положителната ми оценка, а очертават възможности за развитие на изследването. Първо, ограниченият брой наблюдения, използването на агрегирани национални данни и еднофакторните модели не позволяват изолиране на ефекта на кредита от субсидиите, лихвените проценти, инфлацията, климатичните условия и структурните различия между стопанствата. Авторът коректно признава тези ограничения, но бъдещо изследване с панелни микроикономически данни и дефлирани величини би

позволило по-надеждна причинна интерпретация.

Второ, екологичното измерение е представено основно чрез количеството животински и растителни отпадъци. Показателят е релевантен, но сравнително тесен. Разширяването с данни за емисии на парникови газове, потребление на вода и енергия, употреба на торове и пестициди, състояние на почвите и биологично разнообразие би повишило комплексността на оценката.

Към докторанта поставям следните въпроси:

- Препоръките към банковия сектор (т. 3.5.1) очертават една принципна насока — интегриране на екологични критерии в кредитната оценка. Как бихте превърнали предложението за „зелено“ аграрно кредитиране в конкретен банков продукт - кои измерими екологични и социални критерии, договорни условия и стимули бихте включили при отпускането и последващия мониторинг на кредита?

- Кой е конкретният адресат, който би приложил на практика препоръките от дисертацията в реалната банкова практика в България — кой отдел/звено в дадена банка би трябвало да инициира въвеждането на предложените промени (напр. критериите за „зелено“ кредитиране или усъвършенстваните модели за оценка на кредитния риск), и какви биха били основните пречки (регулаторни, организационни, свързани с липса на данни) пред тяхното реално прилагане?

8. Публикувани статии и цитирания.

Резултатите от дисертационния труд са апробирани и публично представени чрез три научни публикации, които отразяват основни направления от извършеното изследване.

В статията на Hristo Kostov, Nadezhda Blagoeva and Vanya Georgieva (2025), „Credit Support for the Agricultural Sector in Bulgaria: Structural Analysis and Economic Dimensions“, публикувана в Scientific Papers. Series „Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development“, Vol. 25, Issue 1, pp. 549–558, са представени резултати от структурния анализ на кредитната подкрепа за аграрния сектор в България. Разгледани са структурата и динамиката на аграрните кредити, както и Agricultural Orientation Index, поради което публикацията е пряко свързана с емпиричната част на дисертационния труд.

Въздействието на кредитирането върху икономическата устойчивост на агробизнес предприятията е изследвано в публикацията на Hristo Kostov (2025), „Impact of Agricultural Loans in Bulgaria on the Sustainability of Agribusiness Companies“, приета за печат в Scientific Works of the Agricultural University – Plovdiv, Vol. LXVII, Issue 4, pp. 80–90, ISSN 1312-6318 (print), 2367-5845 (online), DOI: 10.22620/sciworks.2025.04.008. В нея са представени част от емпиричните резултати на дисертационното изследване, свързани с ролята на аграрните кредити за финансовата стабилност и устойчивото развитие на земеделските предприятия. Изданието е включено в Националния референтен списък на съвременните български научни издания с научно рецензиране.

Социалното измерение на устойчивостта в аграрния сектор е развито в статията на Христо Костов (2026), „Банковото кредитиране и динамиката на човешкия капитал в българското селско стопанство: връзка с равнището и структурата на заетостта (2009–2023)“, публикувана в E-Journal VFU, том 25, стр. 866–878, ISSN 1313-7514, достъпна на: <https://ejournal.vfu.bg/index.php/vfu/article/view/326>. Публикацията представя

резултати от анализа на зависимостите между банковото кредитиране, динамиката на заетостта и структурата на човешкия капитал в българското селско стопанство. Изданието също е включено в Националния референтен списък на съвременните български научни издания с научно рецензиране.

Разгледани в своята цялост, трите публикации свидетелстват за последователно и системно апробиране на резултатите от дисертационното изследване. Те обхващат взаимно свързани аспекти на аграрното кредитиране — неговата структура и икономически измерения, въздействието му върху устойчивостта на агробизнес предприятията и връзката му със заетостта и човешкия капитал в селското стопанство. По този начин публикационната активност на докторанта представя основните резултати от дисертационния труд в рецензирани научни издания и потвърждава тяхната научна и приложна значимост.

Представеният автореферат отразява обективно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на научените и приложените различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи от страна на докторанта считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на Аграрния университет за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя изцяло **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури също да гласува положително и да присъди на **Христо Вангелов Костов** образователната и научна степен **“доктор”** по научната специалност **„Икономика и управление (селско стопанство)”**.

Дата: 01.07.2026 г.
гр. Свищов

Подписите в този документ са
заличени

във връзка с чл.4, т.1 от Регламент
(ЕС) 2016/679
(Общ Регламент относно защитата
на данни).